

Det semiotiske sprog

- og det formelle sprogs universelle opvækstbetingelser

Mit ”håndfonem-sprog” bygger på umiddelbar imitation. Med fokus på barnets usystematiserede udtryksevne skaber håndfonemerne bedre forudsætninger for at forstå sammenhængen mellem udtryksform og indhold. Gennem ”det hånd-førte lydsymbol” opleves *en mærkbar forskel*, der tydeliggør detaljer i *det semiotiske sprog*, her opfattet som det oprindelige pludresprog, hvor mimik og lyde bærer budskabet.

Når håndfonemerne griber fat i de tilsyneladende meningsløse lyde, indgår de i en proces, der gradvist formaliserer de uformelle strukturer i det semiotiske sprog.

Imitationsglæde

Kontakt med nyfødte er en stor berigelse for alle der kan opnå den, hvor kortvarig den end måtte være. Øjenkontakt og mundaflæsning, smil og glade talelyde bliver hurtigt den naturlige hverdagskontakt og baggrund for utallige lyd-efterligningslege.

Jeg har oplevet det som en styrke i forbindelse med mit arbejde som tale-hørepedagog, at jeg elsker at imitere. Det semiotiske sprog bæres frem af en kontakt, der for en stor dels vedkommende opretholdes ved gentagelse af genkendelige lyde og bevægelser. Når jeg elsker at kommunikere med fugle og dyr, - får høns til at gå ud og ind i hønsehuset, kører til at brøle og katte til at miave og sno sig om mine ben, - er det, fordi disse levende væsener genkender de lyde og bevægelser, som jeg signalerer. Vi taler en slags dyresprog sammen - en onomatopoietsk kommunikationsform der er meget fornøjelig.

Det semiotiske sprog har ”den normale voksenverden” lagt på hylden for længst, men ikke de voksne, der indlever sig i småbørns opvækst. Den kontakt, vi opnår, går begge veje, fordi vi kommer de ”sprogløse” i møde på deres betingelser. Vi imiterer det barnet udtrykker, før barnet imiterer det vi kan. Det er denne nærkontakt, der er oprindelsen til hele min glæde ved at lege med børns udtryksevne og på sigt være jordemor for ord og tanke.

Gentagelser værdifulde

Når det semiotiske sprog konfronteres med det formelle sprog vil det normalt aftage i styrke. Barnet lytter og imiterer umiddelbart, - forudsat at der er noget at imitere - naturligvis. Derfor er gentagelser så vigtige og en sprogmodel uundværlig. Det er selvfølgelig ikke hensigten at fastholde

et barn i et pludresprog, men at give det et formelt korrekt talesprog. En mor vejleder som regel ubevidst ved at oversætte barnets pludrelyre til fonemer, eller som hun må formodes at kalde dem : ”bogstavlyde”.

Benytter voksne på et senere udviklingstrin systematisk håndfonemer vil denne ”oversættelse” ske gennem en bevidstgørelse, der på en måde tillader barnet at føle en tryghed ved at kunne styre noget genkendeligt, ”de meningsløse lyde”, fonemerne, og samtidig en stor tilfredshed ved at erkende, at disse lyde og deres dobbelte medbevægelser – håndfonemerne- fører direkte over i en læring: en erkendelse af den detalje i det formelle sprog, der grafisk lader sig illustrere ved et grafem (bogstav). Denne tidlige bogstavforståelse giver kvalitative forudsætninger for en bogstavgenkendelse.

Det semiotiske bogstav

De førsproglige udtryksformer, som småbørn benytter sig af, kan ifølge den franske psykoanalytiker Julie Kristeva betragtes som eksempler på det **semiotiske sprog**.

Det semiotiske sprog kan ikke defineres på en måde, så dets udtryk kan slås op i en ordbog. Det omfatter blandt andet vore umiddelbare bevægelser, de ansigtsudtryk, der ses som smil og de ytringer, der høres som latter eller gråd - altså alle de kropsudtryk, der ikke har nogen klar forhåndsdefineret betydning, men som er almen menneskelige og som i en lang udviklingsperiode er det væsentligste fundament i tolkningen af det mundtlige førsproglige budskab.

Det semiotiske sprog forandres livet igennem, men det forlader os aldrig. Vi lærer efterhånden at beherske det. Det er naturligvis kulturbetinget al den stund, at alle vore udtryksmuligheder gradbøjes efter omgivelserne. Vi lærer under opvæksten at formalisere såvel det nonverbale som det verbale sprog.

Denne formaliseringsproces forløber som regel ukompliceret. Småbørns imitationsevne er imponerende. På vejen fra det uformelle til det formelle sprog gennemløber det verbale sprog en sanseintegreret indlæringsproces. Barnet lytter til sprogets melodi intonation, klang og rytme, og det former de grov- og finmotoriske bevægelser, der giver barnet et vellykket feedback.

Når småbørn pludrer efterligner de bevidst talesprogets lyde, men på det ubevidste plan finjusterer barnet det lydige udtryk ved samtidigt at ændre de artikulationsbevægelser, som fremkalder lydene.

(Man kan drage en sammenligning med de forsøg en violinspiller gør. For at finde den rette tone, må musikeren naturligvis have et godt øre, men det er formodentlig lige så vigtigt, at fingrenes ”artikulationsbevægelser” kan bevidstgøres og fremkalde præcis den lyd, som violinspilleren søger. Musikeren formaliserer sit tonesprog gennem en sanseintegreret proces, der på det semiotiske plan tåler sammenligning med babyen, der leder efter den rette lyd og gradvis bevidstgøres om dens symbolværdi).

Den formaliseringsproces, som alle børn må gennemløbe for at opnå et godt talesprog, er velbeskrevet. Kendskab til normale børns sproglige udvikling er ikke mindst for logopædien og talepædagogen et must. Den der sætter sig for at være jordemoder for talesproget må have forudsætninger for at sætte den afvigende sprogudvikling i perspektiv.

I 1980 blev særfor sorgen flyttet fra amter til kommuner. Tale-høre- lærerne blev nu også tale-høre - pædagoger, idet de fik ansvaret for tale-sprogundervisningen af småbørn i landets vuggestuer og børnehaver.

Mødet med småbørn blev for mig meget inspirerende, bl.a. fordi det også blev et møde med det semiotiske sprog. Småbørn med et utilstrækkeligt talesprog anvender ofte supplerende fagter og underbyggende mimik.

Til de mest almindelige vanskeligheder hørte børnenes manglende evne til at korrigere deres egen udtale. De kunne ganske enkelt ikke skelne og korrekt udtrykke *fonemerne* - de mindste detaljer i talesproget, og det medfører som bekendt misforståelser.

For talepædagogen blev det en udfordring at lære småbørn at ”fange fonemerne”, og deraf udvikledes håndfonemerne. Men der er fortsat behov for at kunne forklare for ikke-brugere, hvorfor det, der oprindeligt var en god ide til at lære præcis udtale, også kan være en brugbar fremgangsmåde, når man vil forklare børn sammenhængen mellem talt og skrevet sprog.

Hvis tilgangen til talesproget for småbørn kan lattes ved at knytte an til det semiotiske sprog og gøre formaliseringen af udtalen lystbetonet, hvorfor så ikke genanvende fremgangsmåden, når det

formaliserede talesprog på et senere tidspunkt skal omformaliseres og udtrykkes endnu mere struktureret i skriftsproget med skrifttegn?

Spørgsmålet ligger snublende nær: Hvorfor ikke benytte de samme symboler til forståelse af fonemerne bag skriftsproget som til forståelse af fonemerne i talesproget?

De enkeltstående lyde og bogstaver er i sig selv uden betydning, men samlet optræder de som de byggesten, der giver et udsagn mening. Gennem sproglege erfaringer lærer børn noget om fonemernes særpræg. Rækkefølgen af fonemerne er væsentlig. Bytter man om på dem - tilføjer nogle eller fjerner andre, så ændres budskabet. Funktionsmæssigt er sammenligningen mellem fonemers og bogstavers anvendelse indlysende, fordi deres indbyrdes afhængighed er indiskutabel.

Det talte sprog er i modsætning til skriftsproget flygtigt. Bogstaver printes og består - fonemer forsvinder og forgår. Og dog!. De eksisterer i et ganske kort øjeblik, der tilstrækkelig langt til, at man kan koncentrere sig om fonemet og give det et semiotisk symbol eller *et semiotisk bogstav*, der illustreres ved en udtryksfuld håndbevægelse, som i form og dynamik associerer til det unikke ved det enkelte fonems artikulationsbevægelse og lyd .

Det semiotiske bogstav har vi i mange år kaldt et håndfonem, fordi hånden gennem sine bevægelser udtrykker fonemets unikke struktur. Håndfonemer kan imidlertid på samme måde som skrifttegn udtrykke en sproglyds *invariants*. Det betyder, at de ligesom de enkelte bogstaver ikke kan forveksles. De er invariante, fordi de har en bestemt udformning- nemlig en særegen bevægelse, der udtrykker en specifik lyd og involverer fonemets dynamik, tryk, styrke og varighed. De fortolker detaljen i det mundtlige udtryk, derfor kan de ikke skrives ned eller slås op i en ordbog.

Håndfonemer lever således op til de principper, som bl.a. Caroline Liberg (se litteraturliste: www.lydhuset.dk/litteratur) opstiller for skrifttegnforståelse.

For barnet fungerer håndfonemerne på mange måder på det semiotiske sprogs præmisser. De tilhører en udtryksform, der skal tolkes og fortolkes løbende. Håndfonemer fungerer som semiotiske bogstaver i talesproget, fordi de stort set optræder efter de samme principper, som bogstaverne i skriftsproget. En forklaring på håndfonemernes succes som en slags ”kodeknækkere” er derfor, at

mange børn umiddelbart forstår det skrevne bogstavs funktion i skriftsproget, fordi det gennem legende udtryksformer har indlevet sig i det semiotiske bogstavs funktion i talesproget.

Sammenfattende kan man sige, at børn der ledsager talen med bevægelige udtryksfulde håndbevægelser knytter indlevelsen i omkodningsprocessen an til en tilsyneladende velkendt semiotisk udtryksform, der inddrager det musiske sammenfald mellem tale og skrift, så fonemerne frit kan flyde gemt i tanken bag begge de to udtryksformer.

Det semiotiske sprog har med indførelsen af håndfonemerne – paradoksalt nok fået formaliseret en vigtig detalje: Det semiotiske bogstav. Det lever i barnets fantasi og afspejler sprogets detaljerige virkelighed.